

Αποψη της Ακρόπολης.

ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Τα σχέδια του K. F. Schinkel για τα ανάκτορα στην Ακρόπολη των Αθηνών

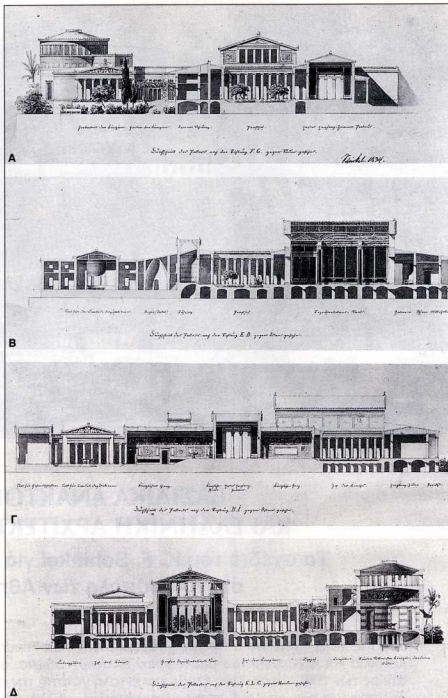
Το έτος 1834 σχεδίασε ο Πρώσος αρχιτέκτονας Karl Friedrich Schinkel ένα ανάκτορο για κατοικία και κυβερνείο του βασιλιά των Ελλήνων Όθωνα, απόγονου της βαυαρικής δυναστείας των Wittelsbach. Πώς έλαβε την εντολή γι' αυτή την πρόταση;

Αποτέλεσμα του απελευθερωτικού πολέμου των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων (1821-1827) ήταν η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ελλάδας το 1830. Αμέσως μετά η χώρα ανακηρύχθηκε μοναρχία, και ο Όθων, δευτερότοκος γιος του βασιλιά Λουδοβίκου Α' της Βαυαρίας, εγκαταστάθηκε από τις προστάτιδες Δυνάμεις ως αρχηγός του νέου κράτους.

Το 1833 η Αθήνα έγινε η νέα πρωτεύουσα, σε ανάμνηση της σπουδαιότητας της πόλης αυτής στην αρχαιότητα. Ήταν μια μικρή επαρχιακή πόλη με 10.000 κατοίκους περίπου, η οποία έπρεπε να αναδιαρθρωθεί ριζικά για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις μιας «σύγχρονης» πρωτεύουσας. Εκτός από τον σχεδιασμό της πόλης, ήταν αναγκαία επίσης μια αρχιτεκτονική πρόταση για τη βασιλική κατοικία. Για το σκοπό αυτό εκπονήθηκαν τέσσερις μελέτες σε διαφορετικές θέσεις από τους αρχιτέκτονες Karl Friedrich Schinkel, Ludwig Lange, Leo von Klenze και Friedrich von Gärtner. Τελικά εκτελέστηκε το έργο του τελευταίου στη σημερινή πλατεία Συντάγματος¹.

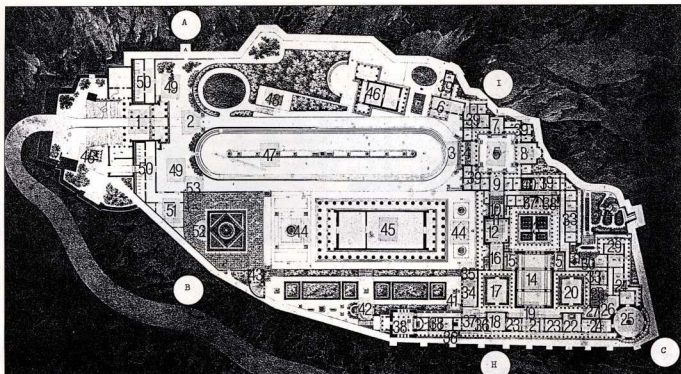
Ο Schinkel δεν είχε λάβει εντολή για τη μελέτη του ούτε από το βασιλιά Όθωνα ούτε από τον πατέρα του Λουδοβίκο Α'. Η ιδέα ήταν του διαδόχου του πρωσικού θρόνου Friedrich-Wilhelm, ο οποίος, ύστερα από συνεννόηση με τον διάδοχο του βαυαρικού θρόνου Maximilian, ανέθεσε στον τότε ανώτατο κρατικό λειτουργό-αρχιτέκτονα των Πρώσων τη σχεδίαση ενός βασιλικού ανακτόρου πάνω στην Ακρόπολη. Μέσα σε ελάχιστο χρόνο ο Schinkel έκανε μια σειρά σχέδια-υδατογραφίες, δηλαδή μια κάτοψη, μια όψη προς την ανατολή και μία προς τον βορρά, καθώς επίσης μια εσωτερική άποψη της αίθουσας τελετών. Εκτός αυτού, ετοίμασε και τέσσερις αρχιτεκτονικές τομές μέσα από το παλάτι. Η αρχιτεκτονική μελέτη έφτασε στον Όθωνα στην Αθήνα διά του διαδόχου του βαυαρικού θρόνου Maximilian. Με βαριά καρδιά τα σχέδια δεν έγιναν αποδεκτά, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ludwig Ross:

«Αν κρίνει κανείς ψυχρά, φαίνεται καθαρά η ακαταλληλότητα του χώρου, από το σχεδόν αδύνατο μιας τέτοιας βασιλικής κατοικίας πάνω στη στενή επιφάνεια ενός ξερού και απόκρημνου βράχου, και μάλιστα χωρίς να επέλθει μεγάλη φθορά και εν μέρει τέλεια ίσως καταστροφή των αρχαίων ερειπίων. Ούτε ένας αμαξιτός δρόμος δεν θα μπορούσε να κατασκευαστεί, γι' αυτό ο βασιλιάς δεν θα μπορούσε να αποφασίσει ν' αναλάβει την εκτέλεση του σχεδίου και την πραγματοποιήση αυτού του ωραίου παραμυθιού». Αλλά και σκέψεις σχετικές με τη συντήρηση των αρχαιοληπτικών οδηγήσαν στη μη αποδοχή του σχεδίου, διότι η διάσωση των αρχαίων μνημείων είχε πρώτη προτεραιότητα κατά τη διαπίστωση των αρχιτεκτονικών προτάσεων. Στη συζήτηση για το σχέδιο ενός ανακτόρου πάνω στην Ακρόπολη διατυπώθηκαν δύο απόψεις. Η μία, την οποία υπερασπιζόταν και ο Λουδοβίκος Α', ήταν εναντίον του συνδυασμού αρχαίας και «σύγχρονης» αρχιτεκτονικής, επειδή η πρώτη θα έχανε έτσι τον μνημειακό χαρακτήρα της. Αυτό θα οδηγούσε σε μια «βεβήλωση» του παλάτι κατά τόπου κατοικίας των θεών. Έτσι έγραφε ο Λουδοβίκος Α' στο γιο του Όθωνα:

«Αλλά δεν πρέπει να κτίσουμε το παλάτι Σου πάνω στην Ακρόπολη. Κατά τη γνώμη μου, δεν πρέπει να χιστεί τίποτε καινούργιο εκεί. Γενικά είμαι της γνώμης ότι δεν θα 'πρεπε να αναμειχθούν τα αξιοσέβαστα μνημεία της αρχαιότητας με νέα κτίσματα, πράγμα το οποίο θα μπορούσε να αποβεί σε βάρος τόσο των πρώτων όσο και των δεύτερων». Άλλα, όπως ο Schinkel ή ο διάδοχος του πρωσικού θρόνου Friedrich-Wilhelm, φαντάζονταν ένα συνδυασμό αρχαίου και σύγχρονου, κι έναν αμοιβαίο εμπλουτισμό των δύο αρχιτεκτονικών. Οι αρχαι-

ότητες θα μπορούσαν να ξεναζω-νανέψουν με τα καινούργια κτήρια, τα οποία, με τη σειρά τους, θα μπορούσαν να «μνηθούν» από την ιστορία των αρχαίων αρχιτεκτονισμάτων. Ο Schinkel πάντως δεν είχε πρόθεση να καταστρέψει ούτε το ελάχιστο κομμάτι αρχαίας οικοδομής, πράγμα το οποίο φαίνεται καθαρά σε επιστολή του προς τον Βαυαρό αρχιτέκτονα Leo von Klenze, που εκείνη την εποχή βρισκόταν στην Αθήνα. Στην επιστολή αυτή ο Schinkel, ο οποίος ούτε το χώρο της Ακρόπολης γνώριζε ούτε την Ελλάδα είχε επισκεφθεί ποτέ, τονίζει:

XIII Κάτοψη. Δημοσιεύθηκε στο "Έργα της υψηλής αρχιτεκτονικής, 1840-1843 (πρβλ. εικόνα 1C), με προσθήκη μεγάλων αριθμών από τη λεζάντα του Döhl και με αντίγραφο της λεζάντας αυτής. Από το βιβλίο του Döhl 1984, τόμος 2ος, πίνακας 64.

Υπόμνημα Σχεδίου

1. Τα αρχαία Προπύλαια της Ακρόπολης με τον αμαξοτό δρόμο ως κεκλιμένο επίπεδο (planum inclinatum) πάνω από τα σκαλοπάτια. 2. Αρχή του ανθρωποειδούς δρόμου που οδηγεί στο ανακτορικό συγκρότημα 3. Ανατοια σημείο του δρόμου. 18 πόδια ψηλότερα από όσο εμπρός από τα Προπύλαια. 4. Νέα προπύλαια των ανακτόρων. 5. Το προαύλιο των ανακτόρων. 6. Ανακτορική φρουρά. 7. Αίθουσα υποδοχής Έβενν απεσταλμένων. 8. Αίθουσα υποδοχής των αντιπροσωπειών της χώρας. 9. Είσοδος στον βασιλικό διάδρομο. 10. Υπερψηφισμένος χώρος πριν από τη βασιλική πύλη. 11. Η βασιλική πύλη. 12. Πρώτη αίθουσα υποδοχής σε εορταστικές εκδηλώσεις. 13. Παυλτελέστατη αυλή υπό μορφή κήπου. Στην περιμετρική στοά έκθεση αρχαίων αγαλμάτων που βρέθηκαν στην Αθήνα. 14. Παρακείμενη στην αυλή μεγάλη αίθουσα τελετών. 15. Δύο μικρότερες αίθουσες σε άμεση συνάφεια με την αίθουσα τελετών, με πάγκους ολόγυρο. 16. Συνέχεια του βασιλικού διαδρόμου. 17. Η αυλή του βασιλιά. 18. Αίθουσα υποδοχής του βασιλιά. 19. Ο διάδρομος που συνδέει την αυλή του βασιλιά με την αυλή της βασιλίσσας. 20. Η αυλή της βασιλίσσας. 21. Ανοιχτή μεσαία αίθουσα, διά μέσου της οποίας μπορεί κανείς να αναγεύεται τη ψύξη καθισμένος στο πεζούλι (37'). 22. Αίθουσα του θρόνου. 23. Χώροι υποδοχής. 24. Δωμάτιο της βασιλίσσας. 25. Κυκλική αίθουσα της βασιλίσσας με ανοιχτές τέχνες μπροστά, απ' όπου έχει κανείς πανοραμική θέα. 26. Προθάλαμος της κυκλικής αίθουσας. (Κάτω από τις αίθουσες αρ. 25 και αρ. 26 βρίσκονται τα λουτρά). 27. Δίοδος. 28. Μικρή αυλή για φυτσίδια, σκεπασμένη με κληματαριά. 29. Σάλωνι της βασιλίσσας που ανοίγει στον κήπο. 30. Καλλιμαχητήριο της βασιλίσσας. 31. Καπνιάνα της βασιλίσσας (30 και 31 βρίσκονται πάνω σε τζαρούσι, το οποίο στεγάζεται με πρόστεγο. Μία πλατιά σκάλα οδηγεί από εκεί προς τον κήπο κάτω. Τα δωμάτια δέχονται τον πρωινό ήλιο). 32. Μικρός κήπος της βασιλίσσας στολισμένος με καθίσματα, πιδέες, παρτέρια με κουλιάδια και διάφορα γλυπτά. 33. Δωμάτια για τις κυρίες της αυλής και την αυλική ακολουθία της βασιλίσσας. 34. Αίθουσα συνεντεύξεων του βασιλιά. 35. Προθάλαμος στο χώρο αρ. 34. 36. Δωμάτιο εργασίας (γραφείο) του βασιλιά. 36'. Μακρύς περίστυλος διάδρομος, ο οποίος σκιάζει τα δωμάτια πίσω απ' αυτόν και έχει θέα προς τη θάλασσα. 36''. Περίστυλος διάδρομος, δροσερός τα πρωινά, με δύο πάγκους και με θέα προς τον Παρθενώνα. 37. Καπνιάνα του βασιλιά. 37'. Χώρος αναπαύσεως με θέα προς την ελεύθερη φύση. Η ματιά, αφού οδηγείται πρώτα πάνω από την αυλή, περνάει έπειτα από τη μεγάλη αίθουσα τελετών, το διάδρομο, τη γαλαρία και τη μεσαία αίθουσα (21). 38. Παράπλευρη κόγχη. 38'. Δωμάτια για την αυλική ακολουθία του βασιλιά. 38''. Το παρεκκλήριο των ανακτόρων. 38'''. Ιεροθήκη. 39. Δωμάτια της διαχείρισης των ανακτόρων. 40. Αρχείο με μορφή θάλου. 41. Καθίσματα στον κήπο. 42. Καθίσματα στον κήπο και κρήνη. 43. Μικρά προπύλαια στον κήπο. 44. Διαμορφωμένος χώρος γύρω από τα ερείπια του Παρθενώνα, στολισμένος με αρχαία ευρήματα. 45. Παρθενώνιας. 46. Ερέθαιο. 46'. Νόας της Απτερού Νίκης (45, 46 και 46' προς το παρόν παραμένουν όπως είναι, χωρίς αναστήλωση). 47. Νέος ιπποδρόμος, επάνω στον οποίο ανεβαίνουν τα άλογα περνώντας από μικρή εσωτερική πύλη. 48. Νέο ορειχάλκινο άγαλμα της Προμάχου Αθηνάς με τη γλαύκα. Το έμβλημα για τις Αθηνές. 49. Χώρος πριν από τον ιπποδρόμο για την κίνηση των αμαξών και των αλόγων. 50. Αυλή και στάβλος για τα βασιλικά άλογα. 51. Αμαξοστάσια για τις βασιλικές αμαξές. 52. Μεγάλη κληματαριά κάτω από το επίπεδο του Παρθενώνα με κήπο και πέργκολα για το στέγνωμα του Ακροκορινθίου. 53. Μικρός ανοδικός δρόμος προς τον κήπο του παλατιού. Κουζίνες, κατοικίες του υπηρετικού προσωπικού και άλλοι δευτερεύοντες χώροι εξοικονομήθηκαν στο ημιστόγειο της νότιας πλευράς.

«Γ' αυτόν τον σκοπό, δηλαδή την προστασία των αρχαιοτήτων, μπορεί να γίνει κάθε απαραίτητη αλλαγή του σχεδίου, διότι αν άφηνε κανείς να γίνει μια τόσο μεγάλη αμαρτία, δεν θα το ήθελε ούτε ο Θεός»⁵.

Η πρόταση του Schinkel χαρακτηρίζεται σαν ένα «όνειρο», όπως αναφέρεται σε όλες σχεδόν τις επιστημονικές εργασίες οι οποίες μνημονεύουν το σχέδιο του. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι της καταλογίζουν και έλλειψη σοβαρότητας. Όταν ο Schinkel

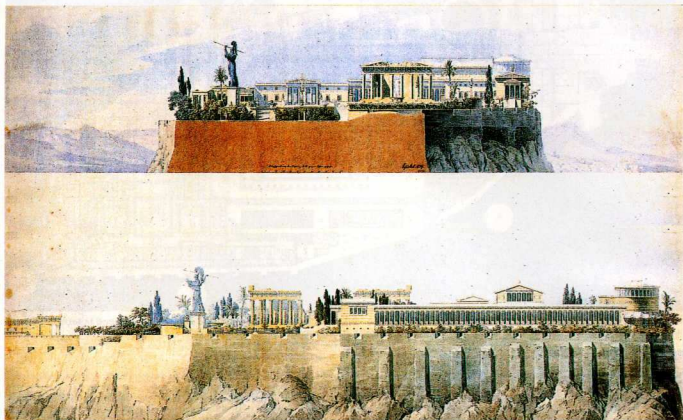
οραματίστηκε το σχέδιο αυτό, θα πρέπει να το θεωρούσε και πραγματοποιήσιμο.

Ποιες ιδέες και απόψεις είχαν ο διάδοχος Friedrich-Wilhelm και ο K.F. Schinkel για ένα ανακτορό πάνω στην Ακρόπολη; Πώς μετατράπηκαν οι σκέψεις αυτές σε σχέδιο;

Η ιστορικά φορτισμένη τοποθεσία ήταν και για τους δύο αποφασιστικό κριτήριο. Αυτό γίνεται φανερό από επιστολή του Schinkel προς τον διάδοχο του βαυαρικού θρόνου Maximilian:

«Η Ακρόπολη των Αθηνών αποτελεί ένα από τα φωτεινότερα σημεία της ιστορίας του κόσμου, με το οποίο συνδέονται ατελείωτες σειρές σκέψεων, που πρέπει να μένουν σε όλες τις γενεές των ανθρώπων συνεχώς σπουδαίες και πολύτιμες, και μόνο γ' αυτό αξίζει σ' αυτόν το χώρο η αναζωογόνηση, για την ιστορία των επόμενων εποχών...»⁶.

Και οι δύο σέβονταν την Ακρόπολη ως το κέντρο της αθηναϊκής δημοκρατίας του 5ου π.Χ. αιώνα, όταν οι Αθηναίοι βρίσκονταν

Υ Απόψεις προς ανατολάς και προς βορράν. Ακουαρέλα. Ύψος 55,5 εκ., πλάτος 99,5 εκ., 1834. (Από το βιβλίο του Kuehn 1989).

στην άνθιση του πολιτισμού και της πολιτικής αγωγής. Ο Schinkel και ο Friedrich-Wilhelm ήταν της γνώμης ότι οι Έλληνες, ως απόγονοι αυτών των πολύ καλλιεργημένων Αθηναίων, θα συμφωνούσαν στο ξαναζωντανέμα του χώρου έτσι, ώστε να ταιριάζει στην εθνική τους υπερηφάνεια και να ταυτισθούν με τους Αθηναίους του Περικλή. Ίσως αυτό να συνέβαινε, αν ο λαός ελάμβανε μέρος στην απόφαση, για το πού θα χτιστεί το παλάτι του βασιλιά. Όμως ο λαός δεν ρωτήθηκε, και μάλλον του ήταν άγνωστες οι ρομαντικά φορτισμένες απόψεις των Ευρωπαίων με κλασική παιδεία, οι οποίες, επί παραδείγματι, απέρριψαν από την ιδέα ότι «η ζωντανή παρουσία μιας επίσκεψης... θα ξαναζωντανέψει για τον επισκέπτη την αρχαία ατμόσφαιρα του εκάστοτε χώρου». Έτσι κυριάρχησε επίσης η άποψη, ότι ένα κτίσμα επάνω στην Ακρόπολη θα ενέτεινε τη θεαματική εντύπωση συνδυασμού της σύγχρονης αρχιτεκτονικής με τα αρχαία αρχι-

τεκτονικά κατάλοιπα. Η επιθυμία για «επανεργονοποίηση» των αρχαιοτήτων διά νέων κτισμάτων εντός του αρχαίου χώρου ήταν μεγάλη. Ο Schinkel εκπροσωπούσε την άποψη πολλών συγχρόνων του λέγοντας:

«Χώροι, φορτισμένοι ακόμη με την τιμή και τη δόξα του παρελθόντος, ασκούν μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες μπορούν με μια επιτυχημένη εικονογραφική τους παράσταση να μεταδώσουν μια ζωντανή εντύπωση των γεγονότων που έλαβαν χώρα στον τόπο αυτόν»¹.

Την άποψη αυτή κατόρθωσε να την κάνει κατανοητή στα σχέδιά του, τα οποία όμως δεν υλοποιήθηκαν ποτέ.

Με το χτίσιμο του ανακτόρου στην Ακρόπολη θα προέκυπτε ένα επιπλέον όφελος, που δεν πρέπει να υποτιμηθεί, δηλαδή η ιδανική αμυντική ικανότητα της θέσης, η οποία βέβαια, κατά τον Schinkel, μόνο συμπτωματικά θα είχε προκύψει. Αυτή η βασιλική επιθυμία να ασφαλισθεί το ανάκτορο δεν εκπληρώσει, αν ληφθεί

υπόψη η συνεχώς ενδυναμούμενη αστική τάξη στην Ελλάδα². Όμως το ανάκτορο που χτίστηκε τελικά μεταξύ των ετών 1836-1843 με σχέδια του F. von Gärtner δεν υψωνόταν πάνω από την πόλη και πίσω από οχυρά τείχη, αλλά μέσα στην πεδιάδα, ανατολικά της πόλης. Τη δύναμη της εξουσίας του δήλωνε με απωθητικές προσόψεις. Με την τετραπύργη κατασκευή του και τους προεξέχοντες γωνιακούς τοίχους θα μπορούσε να θυμίζει φρουριακό σύνολο.

Η πρόταση του Schinkel, η οποία περιείχε και δημοκρατικές ιδέες, θα μπορούσε να συμβολίζει ένα συμβιβασμό μεταξύ του βασιλικού οίκου και του λαού. Ο αρχιτέκτονας είχε λάβει υπόψη στα σχέδιά του ακριβώς τις ακόλουθες προϋποθέσεις που τέθηκαν από τον Friedrich - Wilhelm, ο οποίος απαιτούσε:

1. Να σχεδιάσει ένα σημνό κτήριο που θα ταίριαζε λογικά στο μέγεθος και τις συνθήκες της χώρας.
2. Αυτό το σχέδιο να καταρτισθεί

VIII Άποψη της αντιπροσωπευτικής αίθουσας. Ακουαρέλα. Ύψος 56,4 εκ., πλάτος 42,6 εκ., 1834. (Από το βιβλίο του Kuehn 1989, εκ. IV). Σημείωση του Σίνκελ στο κάτω μέρος του περιθωρίου του πίνακα: «Σ' αυτό το προοπτικό σχέδιο δεν έχει τονισθεί ιδιαίτερα η άποψη των παράπλευρων αίθουσών, διότι η αρχιτεκτονική του χώρου είναι έτσι σχεδιασμένη, σαν να κοιτάζε κανείς από βορρά προς νότον. Έχει συμπεριληφθεί όμως στο σχέδιο η θέα της προσκειμένης στα βόρεια της αίθουσας αulής με την ωραία βλάστησή της λόγω της εντύπωσης που δημιουργεί το γραφικό τοπίο».

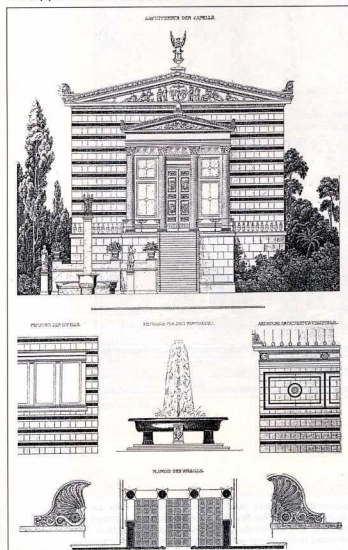
σύμφωνα με το κλίμα και την ιστορία του τόπου...¹⁰. Στη συνέχεια θα πρέπει να εξηγηθεί με πόσες λεπτομέρειες ο Schinkel έλαβε υπόψη του στα σχέδιά του για το ανάκτορο το «πνεύμα του χώρου», ώστε να αποδώσει πολλαπλώς ό,τι του αξίζει. Αυτό το ενδιαφέρον του εξάλλου δεν αποδείχθηκε μόνο σ' αυτό το ύψιμο σχέδιό του. Ολόκληρο το τεράστιο αρχιτεκτονικό του έργο χαρακτηρίζεται απ' αυτή τη βασική ιδέα, του σεβασμού της ιδιαιτερότητας του εκάστοτε χώρου, ιδιαίτερα βέβαια η πολυεδομική του δράση στο Βερολίνο¹¹. Έτσι, δεν πρέπει να απορούμε για το ότι ο Schinkel,

ως γνωστός ήδη και καταξιωμένος αρχιτέκτονας του πρωσικού βασιλικού οίκου, τον Ιανουάριο του 1833 έλαβε επιστολή από το διάδοχο της Βαυαρίας Maximilian, που αναφέρεται στο χτίσιμο ενός παλατιού του βασιλιά Οθωνα στην Ελλάδα. Στην επιστολή αυτή ο διάδοχος ερωτά τον Schinkel:

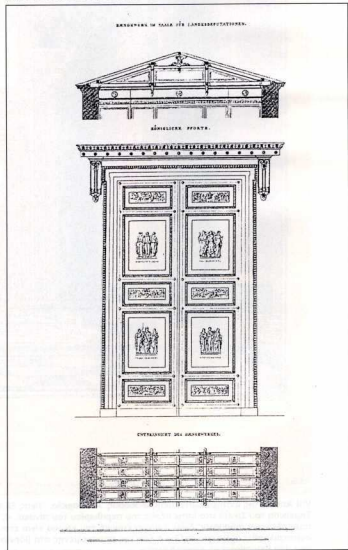
«1. Εάν γενικά υπάρχει αρχιτεκτονικό πρότυπο ή όχι.
2. Εάν υπάρχει αρχιτεκτονικό πρότυπο ειδικά για την Ελλάδα
και ποιο ήταν αυτό»¹².
Η πρώτη ερώτηση παραπέμπει στις συζητήσεις που γίνονταν τότε παντού σχετικά με τους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς. Από την

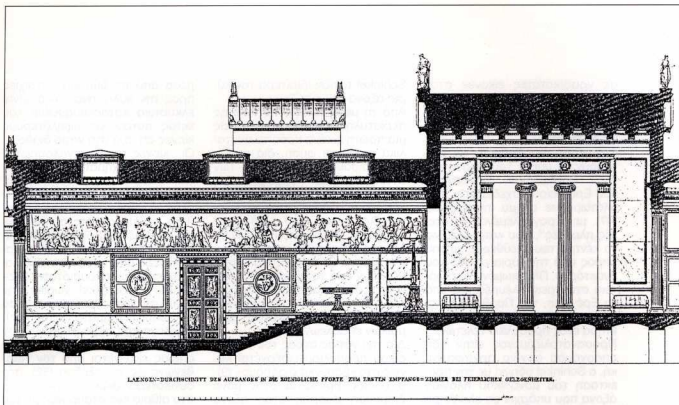
κίνηση του Διαφωτισμού προήλθε μια πιο ενσυνείδητη επαφή με το παρελθόν. Οι νόμοι των αρχαίων ρυθμών, οι οποίοι, από τότε που ξαναβρέθηκαν στην επιφάνεια με τα Δέκα βιβλία της αρχιτεκτονικής (De architectura libri decem) του Βιτρούβιου, είχαν απόλυτη ισχύ, τώρα αμφισβητήθηκαν. Ο καθένας εργαζόταν με τους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς των παρελθόντων αιώνων, σύμφωνα με τις δικές του ιδέες. Αυτό όμως φαινομενικά μόνο ήταν μια ποικιλία χωρίς κανόνες. Διότι ακριβώς στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα πολλοί αρχιτέκτονες έλαβαν μέρος στη συζήτηση για έναν νέο ενιαίο αρχιτε-

ΧΙ Πρόσοψη του παρεκκλησίου. Παράθυρα του παρεκκλησίου. Στοιβάδα προ του Παρεκκλήσιου. Εξωτερική αρχιτεκτονική της κύριας αίθουσας. Οροφή του προπυλαίου. Δημοσιεύθηκε στο Έργο της υψηλής αρχιτεκτονικής, 1840-1843. Από το βιβλίο του Kuehn 1989, εικ. III.

Χ Πρόσοψη της βασιλικής πύλης, τομή και άποψη της κάτω πλευράς της προεσχής πάνω από την πύλη της αίθουσας των αντιπροσωπειών του λαού. Δημοσιεύθηκε στο Έργο της υψηλής αρχιτεκτονικής, 1840-1843. Από το βιβλίο του Kuehn 1989, σ. 30, εικ. 12.

IX Τομή κατά μήκος του βασιλικού διαδρόμου και της αίθουσας υποδοχής. Δημοσιεύθηκε στο: Έργα της υψηλής αρχιτεκτονικής, 1840-1843. (Από το βιβλίο του Kuehn 1989, σ. 29, εικόνα 11).

κτονικό ρυθμό, κατάλληλο για καινούργιες αντιπροσωπευτικές κατασκευές, όπως π.χ. κυβερνητικά κτήρια, μουσεία, πανεπιστήμια ή άλλα παρόμοιας χρήσης. Στο τέλος δεν πέτυχαν καμία συμφωνία. Ο καθένας ανέπτυξε δικές του θεωρίες και υποστήριξε τους δικούς του ρυθμούς. Σε όλους ήταν κοινή μόνο η θέση να μη χρησιμοποιούν στις νέες συνθέσεις ρυθμούς του παρελθόντος απaráλλαχτους. Τα αρχιτεκτονήματα οφείλουν να προσαρμόζονται όσο είναι δυνατόν στις ιδιαίτερες συνθήκες του εκάστοτε χώρου.

Για τον Schinkel αυτό είχε τριπλή σημασία: Να λάβει κατ' αρχήν υπόψη την «ιστορικότητα» του χώρου. Εκτός αυτού, να μελετήσει την «ποιητικότητα», δηλαδή τα φυσικά δεδομένα του τόπου, αλλά και, τρίτον, να μεταχειριστεί τους επιχώριους τρόπους κατασκευής και να εκπονήσει ένα έργο που να ανταποκρίνεται στο σκοπό για τον οποίο χτίζεται¹⁵. Ο Schinkel προσπαθούσε να δημιουργήσει λειτουργικά οικοδομήματα πάνω στις δικές του ιδέες. Αυτό το διευκρίνισε σε απαντητική επιστολή του προς τον διάδοχο Maximilian, όταν εκείνος τον ρωτούσε σχετικά με το ιδεώδες στην αρχιτεκτονική.

«...το ιδεώδες στην αρχιτεκτονική έχει μόνο τότε εξ ολοκλήρου επιτευχθεί [...], όταν ένα οικοδόμημα ανταποκρίνεται πλήρως, στο σύνολό του αλλά και στις λεπτομέρειές του — τόσο από φυσική όσο και από διανοητική άποψη—, στο σκοπό για τον οποίο έχει χτισθεί»¹⁶.

Κατά την άποψη του Schinkel, δεν αρκεί μόνο η γνώση των προϋποθέσεων και των δεδομένων του χώρου. Ο αρχιτέκτων θα πρέπει να διαθέτει, εκτός από αυτά, και «φαντασία αλλά και μέθεξη». Μόνο τότε θα υπάρξει δυνατότητα να παραχθεί πραγματικά κάτι καινούργιο.

Στην περίπτωση της Ακρόπολης ο Schinkel σκέφθηκε να περιλάβει σε ένα «ενιαίο κτηριακό συγκρότημα» όλα τα δεδομένα και τις τοπικές προϋποθέσεις, σε συνάρτηση με τις ισχύουσες πολιτικές, τοπογραφικές και αρχιτεκτονικές συνθήκες.

Στο πλάτωμα της Ακρόπολης, με ελαφρά κλίση προς τα δυτικά και με απόκρημνα όρια προς τις άλλες πλευρές, ο Schinkel σχεδίασε στο ανατολικό τρίτο του χώρου το ανάκτορο του βασιλιά Όθωνα, διότι εκεί, απ' ό,τι γνώριζε, δεν υπάρχουν αρχαιότητες¹⁷. Με τη χωροθέτηση αυτή εξασφαλιζόταν και η άμυνα της βασιλικής κατο-

κίας. Ανάμεσα στην πρόσβαση προς το πλάτωμα από τα δυτικά και στο παλάτι στα ανατολικά δημιουργείται η μεγαλύτερη δυνατή απόσταση.

Αν περπατήσουμε νοερά από τα δυτικά προς τα ανατολικά, στον ελαφρώς ανηφορικό δρόμο (2) από τα Προπύλαια (1) προς το παλάτι, θα καταλάβουμε ότι, στο σύνολο του ανακτόρου, αυτή είναι η μόνη συμμετρική πρόσοψη. Η συμμετρία αυτή όμως περιορίζεται στην εξωτερική εικόνα. Η κατανομή των εσωτερικών χώρων πίσω από την πρόσοψη δεν είναι ανάλογη. Στη μέση της πρόσοψης βρίσκεται η κύρια είσοδος (4), η οποία έχει διαμορφωθεί ως τετράστυλη στοά ιωνικού ρυθμού και στέφεται από ένα τριγωνικό αέτωμα με γλυπτό διάκοσμο.

Ο Schinkel αφήνει τους επισκέπτες να εισέλθουν πρώτα στον κόσμο του αρχαίου πολιτισμού, ώστε να μπορέσουν τουλάχιστον να φαντασθούν το «πνεύμα» αυτής της εποχής, με τη βοήθεια του οποίου αυτός ανέπτυξε την αρχιτεκτονική του νέου κτηρίου μέσα από την τέχνη της αρχαιότητας.

Στο πνεύμα του ρομαντισμού το νέο παλάτι, χτισμένο πίσω από τον Παρθενώνα —που παραμένει βεβαίως αναλλοίωτος ως ερείπιο—, θα μπορεί να προσφέρεται

σε γραφικότερες εικόνες στον επισκέπτη μέσα από τους αρχαίους κίονες και από τα δέντρα και τους θάμνους που προτείνεται να φυτευτούν.

Στα νότια του δρόμου, σε όλο σχεδόν το μήκος του χώρου μεταξύ Προπυλαίων, Παρθενώνα και Ερεχθείου, σχεδιάζεται ένα πλάτωμα σε σχήμα ιπποδρόμου (47), με στρογγυλεμένες τις στενές πλευρές¹⁶, που καταλαμβάνει το κέντρο του ελεύθερου χώρου μπρος από την κύρια είσοδο του ανακτόρου. Πλαισιωμένη η επιφάνεια στις τρεις πλευρές της από το Ερέχθαιο, τον Παρθενώνα και το νέο παλάτι, θα είχε τον χαρακτήρα ενός προαυλίου τελετών. Προσανατολισμένος στην ήδη υπάρχουσα αρχαία αρχιτεκτονική, ο Schinkel οδηγεί με την προέκταση του μοναδικού πλάγιου άξονα που υπάρχει σε ολόκληρο το πλάτωμα, από το Ερέχθαιο (46) στα ανατολικά, στα φυλάκια (6) και (39) της νέας οικοδομής. Όλα τα άλλα κτίσματα βρίσκονται παράλληλα, προς το κίλινο τοίχος προς νότον, καθώς και προς τον Παρθενώνα και τα Προπύλαια.

Ο χώρος του κατά το μεγαλύτερο μέρος μονώροφου ανακτορικού συνόλου, προσαρμολογμένος στην ακανόνιστη πορεία του τοίχους, καταλαμβάνεται ως ακολούθως:

- προς τα βόρεια, η πτέρυγα της διοίκησης·
- προς τα νοτιοδυτικά, η πτέρυγα του βασιλιά·
- προς τα νοτιοανατολικά και ανατολικά η πτέρυγα της βασιλίσσης·

- στη μέση οι χώροι υποδοχής και τελετών.

Καθ' οδόν από την κυρία είσοδο προς την αίθουσα τελετών η πολυτέλεια βαθμιαία αυξάνεται, ανάλογα με την αύξηση της σημασίας των χώρων υποδοχής.

Το εσωτερικό προαύλιο του παλατιού (5) περιβάλλεται και από τις τέσσερις πλευρές με ιωνικές κιονοστοιχίες διαφορετικού ύψους. Το δυτικό και το ανατολικό προστώο είναι τετράστυλα. Εξάλλου το προστώο της κύριας εισόδου προς τα δυτικά, εξαιτίας της μεγαλύτηρας απόστασης των κίωνων, είναι συνολικά πλατύτερο. Το βόρειο και νότιο προστώο είναι δίστυλα και χαμηλότερα, πράγμα που σημαίνει ότι ο

Schinkel τονίζει ιδιαίτερα τον κύριο άξονα της εισόδου.

Από τη μέση αυτής της πρώτης περιστύλης αulής έχει κανείς μια πρώτη εικόνα προς τα ανατολικά, προς τη φύση, διά μέσου της «αίθουσας υποδοχής των αντιπροσωπειών της χώρας» (8). Πάνω στον άξονα βορράς-νότος, κοιτάζοντας κανείς προς το βορρά διά μέσου της «αίθουσας υποδοχής ξένων απεσταλμένων» (7), έχει επίσης θέα προς τα έξω, στη φύση. Οι εικόνες που προβάλλουν από το περιβάλλον φαίνονται σαν πλαισιωμένα αρχιτεκτονικά κάδρα, όπως τα περιγράφει ο Dreyer στη διάταξη ρωμαϊκών επαύλειων¹⁷.

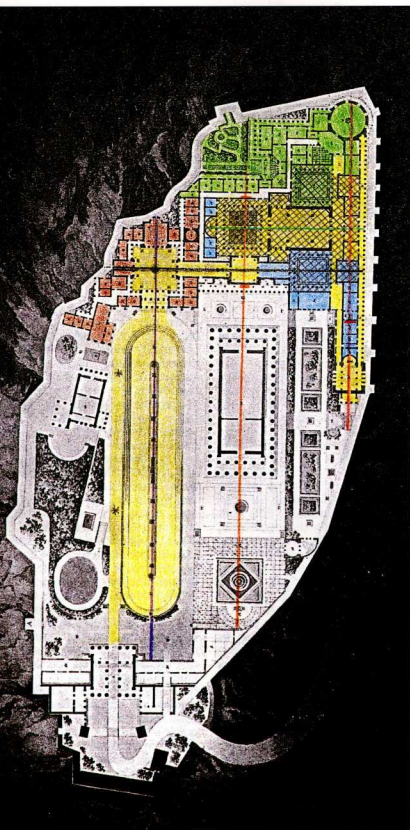
Διά της νότιας στοάς του εσωτερικού προαυλίου εισέρχεται κανείς στο «βασιλικό διάδρομο» (9), ο οποίος βρίσκεται στον μόνο διαμερή (βορράς-νότος) άξονα που υπάρχει στη σύνθεση, ο οποίος αποτελεί ταυτόχρονα και οπτικών άξονα, φυσικά μόνο όταν είναι ανοιχτή η «βασιλική πύλη» (11). Ανάλογα με την προοδευτική αύξηση του επίσημου χαρακτήρα του χώρου, η λαμπρότητα του νότιου τμήματος του διαδρόμου, μετά το ανέβασμα της σκάλας, μεγαλώνει με τα εκτεθειμένα γλυπτά, που πλαισιώνονται με τις συνεχείς τοιχογραφίες στους πλαινούς τοίχους.

Από τη «βασιλική πύλη» εισέρχεται κανείς στην «πρώτη αίθουσα υποδοχής επ' ευκαιρία εορταστικών εκδηλώσεων» (12), στεγασμένη με οροφή διακοσμημένη με φανώματα¹⁸, ασύγκριτα ωραιότερη από την απέναντι επίπεδη οροφή του διαδρόμου. Ο χώρος προς τα δυτικά παραμένει κλειστός. Επομένως εμποδίζεται η θέα προς τον Παρθενώνα, που βρίσκεται ακριβώς πίσω από αυτόν. Οι επισκέπτες πρέπει να συγκεντρώνουν όλη την προσοχή τους στη «μεγαλόπρεπη αulή» (13), προς τα ανατολικά. Με την ιδιαίτερα πλούσια κατασκευή αυτής της περιστύλης αulής, έλκεται προς αυτήν το ενδιαφέρον και αποσπάται από τον διαμερή (βορρά-νότο) άξονα, παρότι είναι δυνατή μια ματιά στο υπαίθρο (προς νότον) από την πρώτη αίθουσα υποδοχής προς την αίθουσα υποδοχής του βασιλιά (18), φυσικά μόνο όταν είναι ανοιχτή η πύλη. Η διόδος

μέσα από τις δύο κιονοστοιχίες προς την αulή, ανατολικά, είναι ελκυστικά κατασκευασμένη και, εκτός αυτού, με υψηλότερους κίονες απ' ό,τι στη νότια διόδο.

Οι κίονες της μεγαλόπρεπης αulής (13) σχηματίζουν μια πλατιά, σκιερή, περιμετρική στοά, της οποίας οι σκεπές πάλιν ελαφρά προς το εσωτερικό. Αντίθετα, το μέρος της αulής που δεν στεγάζεται βρίσκεται σε επίπεδο κατά τρία σκαλοπάτια χαμηλότερο από το στεγασμένο και εξαιρείται με πλουσιότητα βλάστηση. Ο Schinkel χάρισε την αulή σε τέσσερα διαφορετικού μεγέθους τμήματα (πρασίες), λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τον νότιο άξονα ανατολικής-δύσης, ο οποίος εκτείνεται από τον Παρθενώνα ως την εξέδρα (52), στο δυτικότερο άκρο. Δημιούργησε στο αίθριο ένα σταυροδρόμι, του οποίου ο εγκάρσιος δρόμος μετέτρεψε λίγο προς νότον, για να συμπέσει με τον άξονα του Παρθενώνα. Και στις δύο βόρειες πιασές ο Schinkel πρότεινε να φυτευτούν πορτοκαλιές, ενώ στις δύο νότιες διάφοροι χαμηλοί θάμνοι. Το διαφορετικό ύψος των φυτών θα τόνιζε και την ελαφριά προς νότον καταφορική κλίση του οπτικού πεδίου, το οποίο θα μπορούσε κανείς να αποτιμήσει από το «κάθισμα ανάπαυσης» (37'). Η θέση ανάπαυσης βρίσκεται πάνω στον άξονα βορράς-νότος, και μάλιστα στο βόρειο άκρο της μεγαλόπρεπης αulής, υψωμένη κατά δύο βαθμίδες, πάνω από την περιμετρική στοά της αulής. Ένα ημικυκλικό πεζούλι κατά μήκος του τοίχου προσκαλεί τους επισκέπτες να καθίσουν αναπαυτικά να απολαύσουν τη μεγαλόπρεπη «θέα πάνω από την αulή, διά μέσου της αίθουσας τελετών και της νότιας στοάς προς τη θάλασσα»¹⁹.

Στα νότια της μεγαλόπρεπης αulής αναπτύσσεται η μεγάλη αίθουσα τελετών (14), η οποία αποτελεί το κέντρο του ανακτορικού συνόλου. Οι τοίχοι προς τα βόρεια και προς τα νότια τονίζονται ρυθμικά από δύο επάλληλες σειρές πεσών. Διά μέσου της κιονοστοιχίας προς τα βόρεια ανοίγεται η θέα προς την φυτεμένη μεγαλόπρεπη αulή (13). Προς νότον, διά του διαδρόμου (19), της ανοιχτής αίθουσας (21)

XII Κάτοψη, μελάνι επιγραφισμένο με ακουαρέλα, 1843 (πρβλ. εικόνα 2).
Διοχείριση / Βασιλίσσα και αυλική ακολουθία / Άξονας συμμετρίας / Αντιπροσωπευτικοί
χώροι / Βασιλιάς και αυλική ακολουθία / Παρατηρητήριο / Άξονες με ή χωρίς δυνατότητα
θέας.

και της νότιας στοάς (36'), απο-
λαμβάνει κανείς τη γύρω φύση.
Εκτός αυτού, η σύνδεση με τη
φύση προκύπτει και από τη δια-
κόσμηση του χώρου. Στις τοιχο-
γραφίες του ανατολικού και του
δυτικού τοίχου, οι οποίες θυμί-
ζουν αρχαία πρότυπα, απεικονί-
ζονται αγροτικές και εξοχικές πε-
ριοχές, οι οποίες παρουσιάζο-
νται ως επίπεδες απεικονίσεις,
χωρίς ίχνος υποβολής προοπτι-
κής θέας, έτσι ώστε απεναντίας
ο άξονας βορράς-νότος να προ-
βάλλει ως πιο σημαντικός και να
τονίζεται κυρίως το «απέραντο»
της προσφερόμενης προς τα
έξω θέας. Σαν αποκορύφωμα
της πολυτέλειας έρχεται η ξύλινη
κατασκευή της οροφής της ανοι-
χτής στέγης, στολισμένη με πα-
νάκριβα διακοσμητικά στοιχεία.
Η «αίθουσα του θρόνου» (22)
βρίσκεται ήδη έξω από τους δύο
αντιπροσωπευτικούς, από βορρά
προς νότο, κύριους άξονες, σε
έναν άξονα με κατεύθυνση δύση-
ανατολή, κατά τον οποίο εκτείνο-
νται μια σειρά από δωμάτια που
διατίθενται όλο και περισσότερο
για ιδιωτική χρήση. Αυτός ο χώ-
ρος δεν έχει σχεδιασθεί με όλες
του τις λεπτομέρειες. Η αίθουσα
του θρόνου σ' αυτή τη θέση έχει
άλλη σημασία. Ο χώρος δεν είναι
πλέον πρωταρχικά χώρος τελε-
τών. Αντ' αυτού, παρέχεται στο
βασιλιά από τον υπερυψωμένο
θρόνο του στη βόρεια πλευρά
της αίθουσας ένα παρόμοιο θέα-
μα προς νότον και προς τη φύση,
όπως στους επισκέπτες από την
ήδη αναφερθείσα εξέδρα (37').
Ως τελευταίος χώρος με τελε-
τουργική χρήση απομένει ένα
παρεκκλήσιο (38'), που βρίσκε-
ται στο νοτιοδυτικό άκρο του
ανακτόρου. Ο Schinkel λαμβάνει
σοβαρά υπόψη τις κλιματολογι-
κές συνθήκες και περικλείει τον
χώρο αυτόν με παχύτερους τοί-
χους συγκριτικά με τα άλλα δω-
μάτια²⁵. Τα παράθυρα στη βόρεια
και τη νότια πλευρά, βαθιά μέσα
στον παχύ τοίχο, αφήνουν το
φως να διεισδύει, αλλά προστα-
τεύουν από τη ζέση. Αυτά τα μέ-
τρα φάνηκαν απαραίτητα στον
αρχιτέκτονα για ένα μικρό χώρο
εκτεθειμένου στη μεσημβρία.
Εξωτερικά το παρεκκλήσιο δεν
αναγνωρίζεται με την πρώτη ματιά
ως χώρος λατρείας. Το προς τα
δυτικά προτασόμενο μικρό πρό-

πυλο και το υψηλό βάθρο θυμίζουν αρχιτεκτονικά αρχαίου ναού, αν και το κρηπίδωμα ενός ναού θα έπρεπε να είναι χαμηλότερο.

Τους δύο σημαντικότερους για τις τελετές του παλατιού χώρους, το παρεκκλήσιο και τη μεγάλη αίθουσα τελετών, εκδόμησε ο Schinkel με τον «ευγενέστερο» ελληνικό ρυθμό, τον κορινθιακό.

Από τους ιδιωτικούς χώρους, ως το ψηλότερο κτίσμα όλου του συγκροτήματος θα πρέπει να μην μνημονεύει η κυκλική αίθουσα της βασιλίσσας (25), η θόλος, η οποία με πολλή τέχνη προσαρμόστηκε στην οξεία γωνία, στα νοτιοανατολικά του τεύχους της Ακροπόλεως. Ο Schinkel κατόρθωσε μ' αυτόν τον τρόπο να διατηρήσει αναλλοίωτο το σύστημα των αξόνων του ανακτόρου. Ο κυκλωτός χώρος, χωρίς υποστυλώματα, έχει οκτώ πόρτες σε κανονικά διαστήματα. Από τα ανοίγματα αυτά προσφρονίζονται πολυάριθμες προοπτικές θέες, οι οποίες, όλες μαζί, παρέχουν ένα πανοραμικό θέαμα. Από τον ήλιο, ο οποίος θα μπορούσε να λάμψει μέσα στην αίθουσα από το πρώτο ως το απόγευμα, ο χώρος προστατεύεται με περιμετρικό πέτασσο. Ο κυκλικός τοίχος της αίθουσας ανοίγεται ψηλά με σειρά παραθύρων, καλύπτεται δε από δύο επάλληλες στέγες με μορφή ημικυκλικών λοφίων. Αυτό αποσκοπεί στη διατήρηση υποφερτού κλίματος στην αίθουσα κατά το θέρος²¹.

Ο ψηλότερος αυτός χώρος της νέας συνθέσεως υποτάσσεται ωστόσο στα αρχαία αρχιτεκτονήματα. Εάν κανείς αποκαταστήσει στη φαντασία του το καταστραμμένο αέτωμα του Παρθενώου, η κορυφή του θα έφθανε περίπου στο ίδιο ύψος με την θόλο. Εκτός αυτού, αν ληφθεί υπόψη και η αρκετά μεγάλη απόσταση μεταξύ των δύο κτισμάτων, θα αποφεύγονταν σαφώς η κυριαρχία της θόλου.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερές συνθήκες του χώρου, ο Schinkel αποφάσισε σ' αυτή του τη σύνθεση να δώσει προτεραιότητα στον «τόπο» έναντι του «τύπου». Χρησιμοποίησε δηλαδή στοιχεία των ανακτόρων της εποχής, αλλά παραλλοξαστοντάς τα έτσι, ώστε σχεδόν να μην ανα-

γνωρίζονται²². Ακολουθώντας τις πολιτικές συνθήκες της εποχής και τα αρχιτεκτονικά και φυσικά δεδομένα του χώρου, το σχέδιο θυμίζει περισσότερο αρχαία ρωμαϊκή έπαυλη, με αρχιτεκτονικούς τύπους δανεισμένους από την αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική²³. Αυτό πρέπει να διευκρινισθεί με μερικές παρατηρήσεις.

Ένα ανάκτορο ρυθμού μπαρόκ χτιζόταν κατά το πλείστον σε πεδιάδα, στην άκρη της πόλης, ώστε να έχει χώρο για εκτεταμένες και συμμετρικά διατεταγμένες αulές και κήπους. Αντίθετα, για μια ρωμαϊκή έπαυλη —όπως επίσης και για πολυάριθμα εξοχικά ανάκτορα του 19ου αιώνα—, μια υπερυψωμένη τοποθεσία έξω από την πόλη δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο. Η διάταξη αυτή επέτρεπε την αισθητική θεώρηση της φύσης, και εκτός αυτού υπορούσε ο βασιλιάς να στέκεται ψηλότερα από το λαό, τους υπηκόους του²⁴. Η πρόταση του Schinkel πάνω στο βράχο της Ακροπόλεως απομακρύνει το Ανάκτορο από την πόλη. Σ' αυτό βοηθάει και ο κύριος προσανατολισμός του προς νότον, προς τη φύση. Οι αξόνες της συνθέσεως δεν συνδέουν την κατοικία του μονάρχη με τη βορειοανατολικά κείμενη πόλη²⁵. Αυτοί οι αξόνες υφίστανται μόνο εντός των τειχών της Ακροπόλεως. Εδώ λαμβάνονται υπόψη οι αρχαιότητες τόσο στο σχέδιο της κάτοψης του ανακτόρου όσο και στο ύψος και στο ρυθμό του αρχιτεκτονήματος. Ένα ανάκτορο ρυθμού μπαρόκ θα ήταν εξάλλου μια συμμετρική σύνθεση που θα ετόνιζε την «δεσποζούσα» αρχιτεκτονική της εξουσίας. Κατά τη θεωρία του Βιτρουβίου όμως η συμμετρία στο χτίσιμο ιδιωτικών κτισμάτων θα μπορούσε να παρεμβληθεί προς όφελος των τοπικών δεδομένων, όπως έκανε ο Schinkel στα σχέδια του ανακτόρου των Αθηνών, παρά το δημόσιο χαρακτήρα της οικοδομής. Εδώ μοναδική συμμετρική πρόσηψη είναι η προς δυσμάς, σε αντίθετη κατεύθυνση προς την πόλη, ενώ συνήθως η κύρια πρόσηψη ενός ανακτόρου βλέπει προς την πόλη και η οπίσθια όψη ανοίγεται προς τον κήπο.

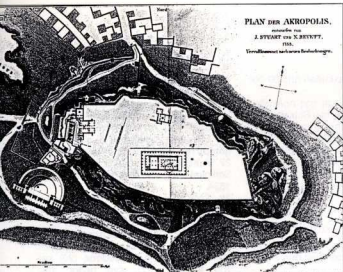
Επίσης, η αποκλειστική σχεδόν χρήση του ιωνικού ρυθμού δεν

ανταποκρίνεται στον συνήθη τύπο του ανακτόρου. Η αναπτυχθείσα μετά τον Βιτρουβίο θεωρία των αρχιτεκτονικών ρυθμών προέβλεπε σίγουρα για το επισημότερο οικοδόμημα ενός κράτους τον αντίστοιχα «επισημότερο» ρυθμό της ελληνικής αρχαιότητας, τον κορινθιακό. Στο σχέδιο του Schinkel εμφανίζεται ο ρυθμός αυτός αποκλειστικά και μόνο στη μεγάλη αίθουσα τελετών και στη στοά της εισόδου του παρεκκλησίου. Κατά τα άλλα, συναντούμε μόνο τον ιωνικό ρυθμό σε αντιπροσέωση προς τα αρχαία μνημεία, στα οποία χρησιμοποίηται κυρίως ο δωρικός²⁶.

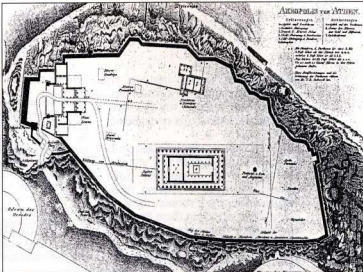
Το μικρό ύψος είναι επίσης ασυνήθιστο για ένα βασιλικό ανάκτορο, όχι όμως για μια έπαυλη. Ο Schinkel προέβλεψε μόνο έναν όροφο, με υπόγειο στη νότια πτέρυγα για τις «υπηρεσίες της αυλής», δηλαδή γραφεία, λουτρά, μαγειρεία, αποθήκες, υπηρετικό προσωπικό κ.λπ.²⁷. Πάνω από τον κυρίως όροφο δημιουργούνται σχεδόν σε όλη του την έκταση ημιώροφοι, οι οποίοι θα είχαν σκοπό μονώσεως και θα προφύλασσαν από τη ζέση. Το μονώροφο δικαιολογεί ο Schinkel με την υπόθεση της όλης οικοδομής κάτω από το τελικό ύψος των αρχαίων κτισμάτων. Δημιουργούνται έτσι επίσης άνετες προσβάσεις προς τον κήπο, όπως συμβαίνει και σε μια έπαυλη. Σ' ένα μονώροφο κτίσμα είναι επόμενο να μην υπάρχει κεντρικό κλιμακοστάσιο, το οποίο στα παλάτια ρυθμού μπαρόκ είναι αντιπροσωπευτικό στοιχείο επίδειξης πλούτου και πολυτέλειας. Η σκάλα (10), που οδηγεί από το βασιλικό διάδρομο σε δική της πύλη, θα μπορούσε να αποτελέσει ελάχιστη υπόμνηση αυτού του επιδεικτικού κλιμακοστασίου.

Η διάρθρωση του ελεύθερου σχεδίου της κάτοψης προσδιορίζεται από τέσσερις περιπτώσεις αulές—για τη διαχείριση, τις τελετές, τη βασιλίσσα και το βασιλιά—, οι οποίες παραπέμπουν στην παραδόση των ρωμαϊκών επαύλων.

Η μεγάλη αίθουσα τελετών βρίσκεται πάνω στον μοναδικό άξονα συμμετρίας ολόκληρου του σχεδίου, πράγμα που τονίζει τη σπουδαιότητα του χώρου²⁸. Αλλά διαφορετικά απ' ό,τι σε παλάτια

XIYA Σχέδιο της Ακρόπολης σχεδιασμένο από τους J. Stuart και N. Revett 1783. Τελειοποιήθηκε μετά από παρατηρήσεις. Από: Stuart / Revett (περίπου 1829/1830), τεύχος 28, πλάκα VIII.

XIVB Σχεδιάγραμμα της Ακρόπολης από τον Μαρτίνο Leake 1833 (γερμανική έκδοση). Από το βιβλίο του Kuehn 1989, σ. 14, εικόνα 7.

της εποχής μπαρόκ, στα οποία, κατά κανόνα, η κύρια αίθουσα βρίσκεται στον ίδιο άξονα με την κύρια είσοδο, ο Schinkel προσδιόρισε εδώ δύο άξονες, οι οποίοι τέμνονται σε ορθή γωνία στην «αίθουσα υποδοχής των αντιπροσωπειών της χώρας» (8). Με τον χώρο αυτόν, που μπαίνει στη θέση της πολυτελέστατης αίθουσας προς τον κήπο στα ανάκτορα του μπαρόκ, ο Schinkel υπογράμμισε τις δημοκρατικές του θέσεις. Έλαβε σοβαρά υπόψη την αποστολή της λαϊκής αντιπροσωπείας, η οποία ήθελε να λαμβάνει μέρος στην κυβέρνηση, και έδωσε στον χώρο αυτόν μεγάλη αξία.

Η ιδέα της «Enfilade», της σε σειρά, δηλαδή, διατάξεως χώρων υποδοχής, είναι επίσης δημιουργήμα της εποχής του μπαρόκ. Ο Schinkel πρόβλεψε μια τέτοια διάταξη του νότιο άκρου του ανακτορικού συγκροτήματος, κατά μήκος του κιμωνίου τείχους. Η σε σειρά διάταξη χώρων οδηγεί από την θόλο (25), στα νοτιοανατολικά, έως το κλινστάσιο του βασιλικού κοιτώνα (37). Στο μπαρόκ ήταν δυνατή η απευθείας διέλευση διά των προσκεμένων χώρων από θύρες μεταξύ τους²⁹.

Ένας διάδρομος θα εκτεινόταν κατά το πλείστον παράλληλα προς αυτούς και θα έδινε ελεύθερο πέρασμα στο κάθε δωμάτιο χωριστά. Και ο Schinkel σχεδίασε ένα διάδρομο (19) στα βόρεια των ιδιωτικών χώρων. Τα δωμάτια των βασιλέων (εκτός από τη μεσαία αίθουσα (21)) μπορούσε να τα επισκεφθεί κανείς μόνο από τη νότια στοά (36').

Η μπαρόκ διάταξη δύο διαμερισμάτων —για το βασιλιά και τη βασιλίσσα—, εντελώς όμοιων και ευρισκόμενων το ένα συμμετρικά απέναντι στο άλλο, εγκαταλείπεται από τον Schinkel. Στο ρυθμό μπαρόκ αυτά τα ιδιωτικά διαμερίσματα είναι σχεδιασμένα κατά προσέγγιση όμοια. Στα σχέδια της Ακρόπολης αυτή η ομοιότητα βρίσκεται μόνο μεταξύ της αυλής του βασιλιά και της αυλής της βασιλίσσας.

Οι σχεδιασμένοι από τον Schinkel βασιλικοί κήποι δεν είναι με κανένα τρόπο τόσο συμμετρικοί όπως συνηθίζονταν στα ανάκτορα της εποχής μπαρόκ, όπου όχι μόνο η αρχιτεκτονική αλλά και η περιβάλλουσα φύση προσανατολιζόταν σ' έναν κύριο συμμετρικό άξονα. Στο αθηναϊκό σχέδιο οι ελεύθερες επιφάνειες διαρρυθμίζονται ως κήποι. Δηλαδή όλες οι ακάλυπτες από οικοδομήματα επιφάνειες θα σκεπάζονταν με πράσινο, είτε ως πρασίε με άνηθ είτε ως περιβόλια με δέντρα και θάμνους ή απλά με κληματαριές. Έτσι οι κήποι του Schinkel θυμίζουν πάλι τη ρωμαϊκή παράδοση κατασκευής επαύλεων, όπου δεν συναντούσε κανείς μεγάλες ανθοφυτεμένες εκτάσεις αλλά εκτάσεις με δέντρα και θάμνους, οι οποίες δεν θα κόβονταν σε γεωμετρικά σχήματα, αλλά θα αφήνονταν να βλαστάνουν ελεύθερα παρέχοντας απολαυστικό θέαμα.

Ο χώρος δυτικά του ανακτορίου διαμορφώνεται σε πάρκο για το βασιλιά και τους επισκέπτες. Το ρυθμό μπαρόκ συνηθίζονταν δύο ειδών κήποι. Ένας δημόσιος

μπροστά από τα ανάκτορα, και ένας πίσω, «ιδιωτικότερος», για το βασιλικό ζευγάρι και την ακολουθία του. Ο Schinkel στα συγκεκριμένα σχέδια του κατόρθωσε να εξοικονομήσει χώρο μεταξύ του ανακτορίου και του τμήματος του τείχους της Ακρόπολης που ήταν στραμμένο προς την πόλη, για ένα μικρόν ιδιωτικό κήπο μόνο για τη βασιλίσσα (32). Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην έλλειψη χώρου, σπουδαίο ρόλο όμως έπαιξαν και κάποιες τάσεις εκδημοκρατισμού, οι οποίες αφήνουν στο βασιλιά όλο και μικρότερη ιδιωτική σφαίρα.

Για τους ίδιους λόγους ο Schinkel θα πρέπει να αποφάσισε να μη συμπεριλάβει στα σχέδια του συγκροτήματος μορφωτικές και πολιτιστικές λειτουργίες, όπως θέατρο, μουσείο, βιβλιοθήκη —όλα απαραίτητα συστατικά μέρη μιας ανακτορικής σύνθεσης ρυθμικού μπαρόκ. Αυτά θα ιδρύονταν στην Αθήνα, στην πόλη, για να είναι προσιτά στο λαό.

Κατά τον Schinkel, ένα ανάκτορο στην Αθήνα όφειλε να δίνει την εντύπωση βασιλικής κατοικίας και ταυτόχρονα έπαυλης. Το παλάτι, λόγω της προβληματικής οικονομικής κατάστασης της χώρας, έπρεπε να αποτελεί έδρα της κυβέρνησης και συνάμα χώρο διαμονής των βασιλέων. Τον «εξοχικό» του χαρακτήρα τονίζει η προς νότον (σε κατεύθυνση αντίθετη προς την πόλη) προσανατολισμένη στοά, η οποία προσκαλεί για περιπάτους και προσφέρει πολλαπλή θέα στη φύση και πέρα μακριά προς τη θάλασσα. Εκτός αυτού, μια άλλη στοά δυτικά του

βασιλικού διαδρόμου παρέχει τη δυνατότητα απόλαυσης του Παρθενών, του πάρκου και των παιχιδιών του νερού στα σιντριβάνια του κήπου.

Απ' όλα αυτά συμπεραίνουμε ότι ο Schinkel με τα σχέδια του για ένα ανάκτορο στην Ακρόπολη προσέφερε ένα σχεδόν ιδανικά προσαρμοσμένο στις τοπικές συνθήκες σχέδιο, παρότι ο ίδιος δεν είχε επισκεφθεί ποτέ την Αθήνα. Η τροφοδότηση του ανακτόρου με νερό θα ήταν πάντως κατασκευαστικά πολύ δύσκολη και θα παρουσίαζε τουλάχιστον πολύ μεγάλο οικονομικό κόστος. Αλλά και στην περίπτωση που θα υλοποιούνταν το σχέδιό του, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί ακριβώς κατά τις απόψεις του αρχιτέκτονα. Διότι τι θα έμενε από τις ιδέες του αν γνωρίζε την πλημμυλή ακρίβεια των τοπογραφικών σχεδίων και την ύπαρξη των αρχαίων καταλοίπων, που τότε δεν είχαν ακόμη ανασκαφεί και δεν είχαν έλθει στο φως;

Σημειώσεις

1. Παρόρβαλε: Αλεξ. Παπαγεωργίου-Βενερά: «Ο Gärtner στην Ελλάδα και η ανέγερση των ανακτόρων στην Αθήνα», στο έργο του Winfried Nerdinger: *Friedrich von Gärtner. Η ζωή ενός αρχιτέκτονα, 1791-1847*. Μόναχο 1992, σ. 135-155.
2. Πρβλ. απεικονίσεις. Στα χρόνια 1840 έως 1843 εκδόθηκε από τον Schinkel μια βελτιωμένη και επιμνημένη επεξεργασία των αρχιτεκτονικών αυτών σχεδίων.
3. Ludwig Ross: *Ταξίδια του βασιλιά Όθωνα και της βασίλισσας Αμαλίας στην Ελλάδα*. Halle 1848, τόμος 1., σ. 6.
4. Αναφέρεται στο άρθρο της Margarete Kuehn: «Σχέδια για το ανάκτορο του βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα πάνω στην Ακρόπολη». Στην έκδοση: K. F. Schinkel: *Lebenswerk*. «Σχέδια και κτίσματα στο Εξωτερικό». Βερολίνο 1989, σ. 33: επιστολή του Λουδοβίκου Α' στο γιο του Όθωνα, από 03-04-1834.
5. M. Kuehn, 1989, σ. 34/35: επιστολή του Schinkel προς τον Klenze, 20-11-1834.
6. M. Kuehn, 1989, σ. 5/6: επιστολή του Schinkel προς τον Maximilian από 09-06-1834.
7. Φανή-Μαρία Τσιγκάνου: *Η ανακάλυψη της Ελλάδας από ταξιδιωτικές εντυπώσεις και πίνακες του ρομαντισμού*. Βιέννη, 1987, σ. 27.
8. Φ.-Μ. Τσιγκάνου, 1987, σελ. 27.
9. Ήδη, δέκα χρόνια μετά την άνοδό του στο θρόνο, ο Όθωνας αναγκάστηκε από τον ελληνικό λαό να παραχωρήσει σύνταγμα.
10. M. Kuehn, 1989, σ. 5/6: επιστολή του

Schinkel προς τον Maximilian από 09-06-1834.

11. Λεπτομερής ανάλυση της πολεοδομικής δραστηριότητας του Schinkel παρέχει ο Hermann Pundt στο έργο του: *Το Βερολίνο του Schinkel. Μια μελέτη του περιβαλλοντολογικού σχεδιασμού*. Cambridge, Μασαχουσέτη 1972.
12. M. Kuehn, 1989, σ. 4: επιστολή του Schinkel προς τον Maximilian από 24-01-1833.
13. Gerd Peschken: K. F. Schinkel, *Το αρχιτεκτονικό γχειρίδιό*. Μόναχο, Βερολίνο 1979, σ. 149/150.
14. M. Kuehn, 1989, σ. 4: επιστολή του Schinkel προς τον Maximilian από 24-01-1833.
15. Όχι υπόβαθρο για τα σχέδιά του χρησιμοποιήσει ο Schinkel τις μετρήσεις του W. Martin Leake (1821) καθώς και των James Stuart και Nicolas Revett (1762-1816), οι οποίοι είχαν σχεδιάσει μόνο τρία κτήρια της εποχής του Περικλή: τα Προπύλαια, το Ερέχθειο και τον Παρθενώνα.
16. Οι δύο ημικυκλικές στενές πλευρές ανήκουν στη ρωμαϊκή παραλλαγή του τύπου του υποδρόμου, που η καταγωγή του ήταν από την Ελλάδα και τον αναφέρει συχνά ο Πλίνιος στις περιγραφές κτηριακών συνόλων.
17. Heinrich Drexler: *Η ρωμαϊκή βίλα*. Ανάπτυξη από το πρόγραμμα Winkelmann στο Marburg, 1959.
18. Η διακοσμημένη με φαντάσματα οροφή προβλέπεται σε βελτιωμένη σχεδίαση της προτάσεως το 1840-1843.
19. Ο Schinkel παίρνει την ιδέα της εξέδρας (αρχικά ένα κτιστό καθίσμα στο υπόγειο) και τη χρησιμοποιεί διαμορφωμένη ανάλογα για τον εσωτερικό χώρο. Διπτικά του βασιλικού διαδρόμου βρίσκονται ακόμη δύο κόγχες, εξοικονομημένες για το σκοπό αυτό (36). Μεγάλη σπουδαιότητα απέδωσε ο Schinkel στη θέα προς την ελεύθερη φύση. Με την πρόθεση αυτή συνθέτει συγκεκριμένες προοπτικές θέες, πλαισιωμένες από αρχιτεκτονικά μέρη.
20. Παρόμοια χοντρός τοίχους παρουσιάζει η περίοψη κυκλική αίθουσα της βασιλίσσας (25) καθώς και οι αντιπροσωπευτικοί χώροι της πρώτης αίθουσας υποδοχής (12) και της πολυτελούς αίθουσας τελετών (14).
21. Την ίδια λύση είχε μεταχειρισθεί ο Schinkel ήδη πάνω από το ημικυκλικό αναπαυτικό καθίσμα (37).
22. Για τη χρησιμοποιούμενη ορολογία πρβλ. Tomas Valena: «Τύπος εναντίον τόπου. Για μια αρχιτεκτονική του περιεχομένου» (Kontextuelle Architektur), στο: *Bauwelt* 5, 1989, σ. 156-178.
23. Στη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία έχει συχνά παραβληθεί το σχέδιο αυτό με τα αντίστοιχα των επαύλων του Πλίνου του νεότερου στο Laurentium και το Tuscullum.
24. Harald Mielisch: *Η ρωμαϊκή βίλα. Αρχιτεκτονική και τρόπος ζωής*. Μόναχο 1987.
25. Μπορούμε να δεχτούμε ότι ο Schinkel ήταν ενθουσιασμένος σχετικά με τον πολεοδομικό σχεδιασμό της

Αθήνας. Το νέο ρυμοτομικό σχέδιο της πρωτεύουσας βρισκόταν ήδη στα χέρια των δύο αρχιτεκτόνων Schaubert και Kleinfeld, οι οποίοι είχαν μαθητεύσει κοντά του στο Βερολίνο.

26. Η ιωνική κιονοστοιχία συναντάται ήδη σε πολλές βίλες του Palladio.

27. M. Kuehn, 1989, σ. 5/6: επιστολή του Schinkel προς τον Maximilian από 09-06-1834.

28. Στον δρόμο συμμετρίας της κάτοψης παρατάσσονται από βορρά προς νότο οι ακόλουθοι χώροι: εξέδρα (37), κήπος (13), δύο μικρότεροι παράπλευροι του μεγάλου σαλονιού χώροι (15), η αυλή της βασιλίσσας (20) και του βασιλιά (17), ένα μέρος του διαδρόμου (19), και εντελώς στα νότια η «ανοιχτή μεγάλη αίθουσα» (21), στα ανατολικά και δυτικά της οποίας πρόκειται από ένα δωμάτιο υποδοχής και μετά ακολουθούν, δεξιά η αίθουσα του θρόνου (22) και αριστερά η αίθουσα υποδοχής του βασιλιά (18).

29. Σε επίσημες εορταστικές εκδηλώσεις υπήρχε η δυνατότητα να ανοίγονται οι πόρτες έτσι, ώστε να τονίζεται ένας διαμετρικός άξονας.

Royal Palace and Greek Architecture

K.F. Schinkel's Plans for the Palace on the Acropolis of Athens

D. Wieler

In 1834 the Prussian architect Karl Friedrich Schinkel drew the plans of a palace, purposed as the residential and administrative quarters of Otto, king of the Greeks and descendant of the Bavarian dynasty of Wittelsbach. But how was he commissioned with this project?

The result of the Liberation War of the Greeks against the Turks (1821-1827) was the recognition of the independence of Greece in 1830. Immediately after the country was proclaimed a monarchy and Otto, the second-born son of the king of Bavaria Ludwig I, was appointed by the Great Powers as leader of the new state. In 1833 Athens was chosen as capital, due to its importance in antiquity. At that time Athens was a small, provincial town of approximately 10,000 people which had to be drastically reorganized in order to meet the demands of a «modern» capital. Beside the town-planning, an architectural proposal for the royal palace was necessary. Therefore, four different projects in various locations were worked out by the architects Karl Friedrich Schinkel, Ludwig Lange, Leo von Klenze and Friedrich von Gärtner. Finally von Gärtner's proposal was realized and the royal palace was erected at the present Constitution Square.